

Luchino Visconti, *Osessione*, 1943

'... Het landschap van het Italiaanse neorealisme is dat van de film *OSSESSIONE* van Luchino Visconti.

Een onwaarschijnlijke Clara Calamai, met haar zonnebril, slentert door de tuinen van Ferrara op zoek naar de liefde en de schuld, gevangen in haar dagelijkse realiteit; en de realiteit verschijnt hier in een merkwaardige compositie van gebouwen en gevoelens, die de personages omhullen en dan ook nog in een zowel sublieme als ridicule *mélange* van muziek van Verdi. Een thema uit "*La Traviata*" mengt zich met songs van die tijd, "*Ma il tuo vecchio genitor*" met "*Fiorin Fiorello / L'amore è bello*", terwijl het kasteel van Ferrara zich ontdoet van De Chirico's metafysica en zich onthult als een stapel bakstenen, schuur of ovenaangeg uit een vroeger vergane boerencultuur ...'

Aldo Rossi, 'Realisme als opvoeding', 1976

'... De geluidsfilm overtreft de stomme film slechts in amusementswaarde. Als kunstuiting is de geluidsfilm even verkeerd als bijvoorbeeld het schilderij met geluidsbegeleiding, maar omdat film en geluid, door het ritme, dicht bij elkaar liggen, valt de fout als kunstuiting minder op ...'

Gerrit Rietveld, 1946

Dertig jaar verstreken er tussen deze twee citaten, afkomstig van twee invloedrijke architecten.

We weten nu dat de film zich een vaste plaats heeft veroverd in de cultuur en hoe met name de Italiaanse film van universele betekenis is geweest. Komt er nu, na tienduizenden videoclipps de grote stilte, een opbloei van de stomme film?

We zijn gewend geraakt aan beeld met geluid en sinds de introductie van de videoclip aan geluid met beeld. Terug uit New York, vertoont men thuis een 'home-movie' met wolkenkrabbers en drukke avenues, dan moet er jazz bij. Mocht het om een bosrijke omgeving gaan, dan klassiek graag. Elke cultuur bereikt op een gegeven moment zo'n status quo. Bepaalde beelden en geluiden worden gevangen van elkaar. Maar voordat Rietveld's citaat hier ondersteund lijkt te gaan worden, terug naar dat van Rossi.

In *OSSESSIONE* is sprake van een totale montage - gebaseerd op een scenario naar *THE POSTMAN ALWAYS RINGS TWICE* - van beeld, geluid en muziek en zodanig dat er sterke emoties worden opgewekt. Dat is het werk van een grote cineast: Luchino Visconti.

Het is pas ruim een halve eeuw dat er bewegende schilderijen met geluid en muziek bestaan die steeds nieuwe ritmische emoties opwekken en deze nog vrij jonge ervaring noemen we 'film'.

Maar wat en hoe als men van een reis thuiskomt met enkele filmcassettes vol gebouwen, steden en landschappen.

Bestaan er architectuurfilms?

Of stadofilms?

Of is de architectuur, stedelijk of landelijk, alleen goed op zijn plaats in die speelfilms waarin ze de universele facade vormt voor emoties, twisten, grillen, pijn en genot van het ongcensureerde leven?

In 1985 ben ik een school van Rossi in Fagnano Olona met een 8mm-filmcamera gaan bezoeken. Het was vakantie, de school was dicht. Samen met een Japanner ben ik over het hek geklommen. Hij fotografeerde en ik filmde vanuit praktisch dezelfde standpunten.

Fagnano Olona is te bereiken vanuit Milaan door op het station Milano-Nord de trein naar Varese te nemen en uit te stappen in Trarate. Op het stationsplein wacht men op de blauwe bus, de 'Pullman'. Deze rijdt door diepe, groene dalen met overwoekerde ruïnes van steenfabrieken. De herkomst van de raadselachtige schoorsteen voor de ingang van de school is na zo'n rit wel duidelijk hoewel deze, als een architectonisch Leitmotiv, zal terugkeren bij vele openbare gebouwen van Rossi.

Maar het regionale attribuut staat hier in een frisse kleur baksteen als een achteloos vergeten stuk speelgoed. In het middelpunt van deze schoorsteen echter start de symmetrie-as, waar verderop de grotere cirkel van de bibliotheek ligt en op het eind de rechthoek van de gymnastiekzaal. Respectievelijk tussen deze drie vormen liggen de ingangsportiek, het schoolplein en aan weerszijden, dwars op de as, de klaslokalen.

Chrit Veugen

HET GELUID

VAN DE

Aldo Rossi, school in Fagnano-Olona, 1976

Hier heerst een geheimzinnige sfeer, zoals in de kasteeltuin uit de film *LA BELLE ET LA BÊTE* van Jean Cocteau waarin een prinses leert te houden van een monster, een zich voor de buitenwereld verbergende kasteelbewoner, vol schaamte en liefdessmart.

Dan nu van deze stomme film over op een geluidsfilm van vijf minuten: *HET STADHUIS VAN BORGORICCO*.

Het was bouwvak-vakantie, dus kon ik rustig door het gebouw dwalen dat nog in ruwe staat, in zijn puurste vorm verkeerde. Als goud schitterde het halfronde, koperen dak van de raadszaal in de middagzon, en was daardoor reeds vanaf een afstand zichtbaar.

Dwars op de kilometerslange, rechte asfaltweg die de grens was van een groot vierkant dat sinds de kolonisatie door de Romeinen de basis vormde van het vlakke achterland van Venetië, begeeft een zandweg zich door maïsvelden naar de horizon met het koperen dak, een kerktoeren en wat huizen.

Dit gehucht behoort tot de 'Commune di Borgoricco' en hier staat dit stadhuis van Rossi als een tempel met zuilen en portico's aan de kant van het open landschap. Tegenover de bestaande kerk en school heeft het gebouw een streng klassiek gevelfront met voor de hoofdingang een schoorsteen.

Terug in Nederland heb ik de filmbeelden van dit moderne klassieke gebouw gemonteerd met muziek van Maurizio Kagel: orgel-en klok-kengeluid, voor begin- en eindscène en een laat strijkkwartet van Beethoven zet in als het beeld van de buitenkant zich verplaatst naar het interieur van het gebouw. Eerst was er het geluid, dan de architectuur, en toen de film.

Na de titel *HET STADHUIS VAN BORGORICCO* begint de film op de bodem van een put naast de schoorsteen waar een verweerde kleurenfoto ligt die in eerste instantie lijkt op een Botticelli maar dan een door regen en stof aangetaste penis blijkt te zijn tussen de verkleurde lippen van een blonde vrouw. Daarna kijkt men tegen de schoorsteen op en terwijl de orgelmuziek aanzwelt onder het beklimmen van de betonnen trap, mengt de muziek zich met klokkengelui: de kerktoeren komt tevoorschijn achter de bakstenen schoorsteen.

Ditzelfde muziekfragment (uit Kagel's *DE DAG VAN EEN ORGANIST*) wordt aan het einde van de film herhaald wanneer het interieur van dit gebouw via een laatste blik op het koperen dak en de daarachterliggende toren, overgaat in het interieur van een treincoupé, voorbijrijdend aan het vlakke Veneto-landschap.

ARCHITECTUUR

Op een foto uit 1976, toen het gebouw net klaar was, stevent een lang, dun skelet van een stalen pergola recht op de bakstenen schoorsteen af met op de achtergrond een regelmatige reeks kruisramen. Deze foto ademt een transparante, fabrieksachtige sfeer.

In het openingsshot van de in 1985 opgenomen film baant de camera zich een weg door dicht groen gebladerte van een overwoekerde pergola om vervolgens te stoten op een vuurrode, door de zon verlichte schoorsteen.

'... Tegenover de typologische schema's van de moderne beweging plaatste ik de lange gangen van de lombardische huizen; en door mijn emoties kwam er bij mij weer enige zekerheid bovendrijven.

De grote hoven kwamen voort uit de oude, latijnse kolonisatie. De Romeinse bouwwerken namen deze cultuur in zich op en gaven haar een universele vorm en dit werd haar authentieke relatie met de realiteit. Daarom was het realisme - of de realiteit - van analogieën, van verwijzingen, van reflecties, van betrekkingen - geoorloofde of ongeoorloofde - doortrokken.

Maar ook over architectuur begon ik vrij te denken: de liefde en de schuld van Clara Calamai in 'Osessione' kon ook rustig de gangen en corridors van mijn projecten doorlopen terwijl de David van Tanzio da Varalla ten slotte de onverwachte betekenis verleent aan de 'analoge stad'.

Is het realisme dan alleen maar pedagogisch en didactisch? Nee, zeker niet. Maar zeker is dat deze niet academisch is en de universiteiten en proefschriften, de professoren en hun studenten, ontvlucht met zijn ongelooflijke, wonderbaarlijke, slinkse vitaliteit - of wel, precies, zijn realiteit ...'

Aldo Rossi, 1976

'... Het is de gewone werkelijkheid, geen veredelde of vergeestelijkte werkelijkheid, die de kunstenaar in ons als bewustzijnsinhoud opbouwt. Kunst is de meest duidelijke werkelijkheid ...'

Gerrit Rietveld, 1946